

SZÓ- ÉS SZÓLÁSMAGYARÁZATOK

A *tót* népnév eredetéhez

1. A tanulmányban a *tót* népnév eredetének egy lehetőségével foglalkozom. Bizonyos, hogy a *teut-* tövű szavak hozzátartoztak Pannonia Inferior lakosságának a szókészletéhez. A római tartomány lakossága az 5. századi első felében a hunok elől Délnyugat-Pannóniába menekült, arra a vidékre, amelyet a középkorban *Tótország*-nak neveztek. Ezek az adatok szükségessé teszik a *tót* népnév ottani kialakulásának a felvetését.

A *tót* népnevet előzmények után RÉTHY LÁSZLÓ az indoeurópai *tauta* szóból vélte származtathatónak (RÉTHY 1890: 238–239). Ez az etimológia máig meghatározó a szó eredetének a vizsgálatában (TESz., EWUng.). A lehetőségeket és az értelmezést MELICH JÁNOS és DÉCSY GYULA foglalta össze (MELICH 1929; DÉCSY 1971; RÁCZ 2016: 92–95): a magyar *tót* egy régebbi *touti-* vagy *tauti-*ből alakult, és olyan nyelvből kerülhetett a magyarba, amelyben a szó *-ou-* vagy *-au-* diftongust tartalmazott (MELICH 1929: 326). Az etimológia ismert, de az „átvétele körülményeinek a messzi múltba mutató homályai” (BENKŐ 1998: 69) miatt a magyar szókincsbe kerülésének az útja és ideje bizonytalan. A szó eredetéről más lehetőségek is felmerültek. ZOLTÁN ANDRÁS a litván és lett *tautà* és *tàuta* szavak átvételét történetileg is lehetségesnek tartotta (ZOLTÁN 1999, 2007: 220). RÓNA-TAS ANDRÁS és BERTA ÁRPÁD az ’idegen’ jelentésű török *tat* szóra gondoltak (WOT. 2: 926–928). A *tat* lehetőségét RÉTHY (1890: 238) is felvetette, az etimológiát MELICH (1929: 323) tagadta. SIMON ZSOLT szerint a Kárpát-medencében élő szlávok egykori önelnevezése volt (SIMON 2024). A TESz. és az EWUng. szerint az átdadó nyelv és az idő is bizonytalan.

2. A tanulmányban az átvételnek az indoeurópai eredettől a honfoglalásig tartó hosszú időszakát próbálom rövidebbre fogni és területileg közelebb hozni. Nem a szó etimológiájával foglalkozom, hanem azokról a történeti körülményekről írok, amelyeket a *tót* népnév kialakulásához érdemes mérlegelni. A vázolt lehetőséget valószínűbbnek látom, mint a litván–lett *tauta* nyelvészetileg helyes, de történetileg kevésbé magyarázható átvételét.

MELICH JÁNOS már felfigyelt két római kori pannóniai helynévre, amelyek kapcsolatba hozhatók a *tót* népnévvel (MELICH 1929: 324). Az egyik a *Teutoburgium* (Dalj [Dálya], Horvátország), egy római katonai tábor neve a Szerémségben. A másik helynév a 4. századi tisztségeknek és a katonaság szervezeti kimutatásának Valeria tartományi őszszéállításában olvasható *castra contra Tautantum* (Notitia Dignitanum 33: 55).

2.1. Újabban ismereteink a *teut-* tövű pannóniai szavakról alaposan kibővültek. A 19. század végétől ismert volt egy, a Gellért-hegyen talált, Iuppiternek állított római oltár, amelynek felirata a szokásos formulával kezdődött: *I. O. M. T. (Iovi Optimo Maximo; TitAq. 165a–b)*. A negyedik *T* betű a főisten nevének a jelzőjét rövidítette. A kutatók a nevet a *Teutates* és *Tavianus* kelta istennevekkel hozták kapcsolatba. Bizonytalan vélekedések után a rövidítés feloldására az 1950-es években került sor, amikor egy újabb

Iuppiter-oltárt találtak Budán, amelyen az istennév töredékes jelzőjét *Teutanus*-ra lehetett kiegészíteni (ALFÖLDY 1960: 45).

A *Iuppiter* jelzője az 1990-es években vált értelmezhetővé. Bölske falunál a Duna medrében a hajósok által ismert és baleseteket okozó zátonyt, amely egy 4. századi római limeserődítmény maradványa volt, szétbontották. A kutatásokat Gaál Attila és Szabó Géza szekszárdi régészek végezték a dunaújvárosi búvárok segítségével, akik a mederből a kőemlékeket kiemelték (41 oltárt, 8 feliratos és 43 faragványtöredéket). A feliratos faragványok számára Bölske falu szép kőtárt épített, néhány feliratot pedig a szekszárdi múzeum előtt állítottak fel. A leletek kis része síremlék, a többi oltár. A két méter magasság körüli 16 oltárbázist Iuppiter Teutanusnak állították. A feliratokat csoportmunkával publikáltuk, és értelmeztük a leleteket (SZABÓ–TÓTH szerk. 2003; GAÁL szerk. 2009). A 4. században ugyan törvények büntették a síremlékek elbontását és kőanyaguk felhasználását, ilyesmire – különösen pogány vallási feliratok esetében és katonai környezetben – mégis gyakran sor került. A Bölskénél talált nagyméretű oltárok párkányait és talapatát levésték, hogy a köveket könnyebben lehessen beépíteni. A kikötőerődöt olyan nagyméretű kőfaragványokra alapozták, amelyek Aquincumból és attól délre lévő Duna-parti helyszínekről hárjón könnyen szállíthatók voltak.

A 16 bölskei és a korábbi ismert 4 oltártöredék hosszú, ünnepélyes szövegezésű feliratainak a szerkezete azonos.¹ Az oltárokat a *Teutanus* melléknevű Iuppiternek az uralkodó császár jólétéért (*pro salute imperatoris*) és az eraviscus civitas sértetlenségéért a megnevezett aquincumi polgármesterek (*duumviri*) állították. A feliratokat évre és napra keltezték (*ante diem III idus iunias*, június 11. és a konzulnevek). Az ismert oltárokat Kr. u. 172–290 között állították. A különböző években végzett állítások² miatt bizonyos, hogy rendszeresen, minden évben készültek oltárok. Hogy melyik évben kezdődött a felirat-állítás, azt nem tudjuk. A dátum Pannonia Superior tartományban már korábban ismert volt: a helytartó carnuntumi (Petronell-Deutschaltenburg) székhelyéhez közeli Duna parti Pfaffenberg-dombon a város nevéből képzett jelzővel ellátott Iuppiter-oltárokat szintén június 11-én állították (JOBST 1977). Az azonos keltezés szerint mindkét tartományban ugyanazon a napon tartottak ünnepséget és szertartást. Ebből következőleg a szokás már az egységes Pannóniában elkezdődhetett, s a Kr. u. 107-ben történt felosztás után mindkét tartományban megtartották. Június 11. feltételezhetően a tartomány születésnapja, a *lex provinciae* megadásának az időpontja, amikor a katonaság által megszállt Pannóniában bevezették a polgári igazgatást, a *Iuppiter* jelzője pedig 'a nép, a törzs istené'-t jelentette (OLMSTED 1994: 328–329; ANREITER 2001: 137).

2.2. A feliratok szerint a *Teutanus* jelző Pannóniának legalábbis a kelet-dunántúli részén a lakosság szókinszéhez tartozott. Ezt tovább erősítette egy Budaörsön előkerült oltárfelirat, amelyet Kr. u. 247/249-ben mások mellett egy *Teuto*- névkezdetű *vicus* lakói állítottak (MRÁV–OTTOMÁNYI 2005). A bölskei oltárok előkerülése után magyarázatot

¹ Kr. u. 282. június 11: *[I(oui) O(ptimo) M(aximo) Teutano] / [[pro sal(ute) adque incolu(m)itate Imp(eratoris) Caes(aris) Aur(elii) / Probi Pii Fel(icis) inu(icti)] / Aug(usti) totius que domus diuinae / et ciuitati(s) Erauis/corum Iul(ius) / Domitianus et / Cl(audius) Di(u)es Iuu(iri) col(oniae) Aq(uincensis) dedica(uerunt) (ante diem) III Idus / Iunias [[Imp(eratore) Probo / Augusto V]] [et] / Victorino co(n)s(ulibus)* (BESZÉDES–MRÁV–TÓTH 2003: 141, 12. sz.).

² A Kr. u. 172, 182, 194, 210, 216, 223, 226, 250, 251, 271, 272, 282, 284, 286, 288, 290. években.

nyert a *contra Tautantum* helynév, amely a Mons Teutanusszal, azaz a Gellért-heggyel szemben a Duna bal partján (a mai Március 15. téren) feltárt késő római ellenerőd neve volt (MRÁV 1992–1995, 2009). A Gellért-hegyen talált felirat szerint a Teutanus-oltárok ott, az eraviscus nép vallási központjában álltak, és a 4. században onnan szállították el őket az erődépítéshez. A feliratokból bizonyos, hogy a Kelet-Dunántúlon a római korban a *teut-* kezdetű szavak ismertek voltak. Noha jó néhány római földrajzi tulajdonnév a honfoglalásig fennmaradt, ezek a Dráva–Száva közén, valamint Nyugat-Pannóniában találhatóak (TÓTH 1976; KISS 1995; TÓTH 2018). Többségük víznév,³ néhányuk településnév.⁴ A lakosság szókincséhez tartozó köznevek fennmaradására érthetően nincs adat. Mégis, a történelmi körülmények lehetővé teszik a *teut-* tövű szavak fennmaradását.

3. A római kormányzat a hunok a nyomására az 5. század első felében a határt védő dunai limest megnyitotta, és feladta Valeria tartományt, ahová ezután a hunok és szövetségeseik telepedtek be. A római lakosság szervezett menekülése – főleg a Kelet-Dunántúlról – nemcsak feltételezhető, hanem kimutatható. Hogy a lakosság elhagyta Valeriát, annak egyértelmű bizonyítékai vannak (TÓTH 2020: 465–466). Sopianae késő római temetőjében az 5. század elején hétkaréjos temetőépületet emeltek. Az építkezést azonban nem fejezték be; a belső tér díszítésére már nem került sor, és temetkezés sincs az épületben. Azonos jelenséget lehetett megfigyelni az alsóhetényi (Tolna vm.) késő római temető nagy, kilencapszisos sírkápolnájában. Amikor az építményben temetésre alkalmas hely már nem maradt, az épületet kibővítették négyszögletes helyiségekkel, ezekben azonban nem temetkeztek. Következőleg: a lakosság elhagyta a településeket, sőt az egyik alsóhetényi sírt felbontották, és a halott vázmaradványait magukkal vitték (TÓTH 2009). Valeria lakossága a Kelet-Dunántúlt elhagyva szokás szerint Itália felé menekült, ahol viszont nagy tömegeket nem tudtak befogadni. A Drávától délre, Délnyugat-Pannóniában azon a területen telepedtek le, ahová HERWIG WOLFRAM a *theotisci* népnévből közvetlenül alakulva tételezte fel a magyar *tót* népnevet (WOLFRAM 1995: 322). Az átköltözött lakosság számára az 5. században *Valeria Media* néven (melyet a Tabula Peutingerianán feltüntettek) alighanem már csak névlegesen tartományt is létesítettek (TÓTH 1989, 2020), ugyanúgy, ahogy korábban, Dacia feladása után történt. Az ott leteleplő menekültek szókincsébe beletartoztak a *teutanus* és a *teut-* kezdetű szavak. Ezt a vidéket a középkorban *Tótország*-nak, Vas vármegye déli részét *Tótság*-nak nevezték. Ez a vidék közelebbi terület a *tót* népnév kialakulásának más, szóba jött lehetőségeinél.

Problémát jelent, hogy míg a latinban a jövevényszavaknál az *eu* diftongus megmaradt, addig a kelta nyelvekben *ou*-ra változott; Pannóniában mégis megmaradt (FEHÉR 2007; 368). Ugyanez a nehézség áll fenn, ha a *tót* népnevet az i. e. *teut-* tövből szeretnénk származtatni (MELICH 1929; ZOLTÁN 2007: 220). Kérdés, hogy a *Tautantum* névalak a szó elején is rontott-e? Lehetséges-e, hogy a 4. század utolsó harmadában, amikor a Notitiát írták, a névalak már *Tautanus*-nak hangzott? Noha egy ilyen változás a *tót* népnév etimológiáját, az *au* > *ó* alakulását megkönnyítené, mégsem lehetünk ebben bizonyosak, mert a Notitiában a szövegromlás vizsgálatára nincs lehetőség. Lényeges lehet, hogy a kelet-dunántúli menekültek letelepedésének szomszédjában, Noricum tartományban az istennév *Toutati* (dat.) alakban volt ismert: egy Seckauban (Steiermarkban) talált római

³ Rába, Marcal, Zöbern, Lafnitz (Lapincs), Zala, Dráva, Száva, Pelissa (Pelso, Balaton).

⁴ Sabaria, Pettau (Ptuj), Sisak (Siszek), Szerémség (a Sirmium városnévből).

feliraton olvasható (OLMSTED 1994: 328; CIL. 3: 1182). Ha a 4. században és a szomszéd-ságában élőknel a *Teut-* tő *tout-*-nak vagy *taut-*-nak hangzott, akkor abból kialakulhatott a *tót* népnép. Nem lehetetlen, hogy a *tót* lexéma alakulására a *tat* jelentése is hatással volt. Hogy milyen változáson ment át a *teut-* a szláv, az avar és a magyar betelepülések során, annak megválaszolására nem vállalkozhatok.

4. A történelmi Magyarországon a helynevekben előforduló leggyakoribb népnév a *tót*: 107 előfordulása ismert (KRISTÓ–MAKK–SZEKFÜ 1973: 24–26). A *tót* népnévvel kapcsolatban álló helynevek a Dél-Dunántúlon, Baranya, Tolna, Somogy és Zala megyében, ezeken kívül Bihar megyében gyakoriak. Ezeket a helyneveket különféleképpen lehet értelmezni (RÁCZ 2015, 2016: 92–95, 141). *Tót*-nak nevezhette a magyarság mindazokat a szlávokat, akiknek ország szerinti nemzeti hovatartozását nem ismerte (DÉCSY 1971: 396; HOFFMANN–RÁCZ–TÓTH 2018: 252). BENKŐ LORÁND szerint a szó a hazai szláv-ságot jelöli (BENKŐ 1998: 67–68).

Tót lakossággal nem csak a népnevet tartalmazó helynevek hozhatók kapcsolatba, mert a szó nem minden esetben jelent meg a helynévadásban. Saját származásomra tudok hivatkozni. A dédapám 1825-ben Rábacsanakon, Sopron vármegyében született. A faluban gyakori volt a *Tóth* családnév (SOÓS 1944: 233–235), amit a temető sírköfeliratai is jeleznek. POSGAY ILDIKÓ összeállítása szerint az 1960-as évekre Csanakon a *Posgai* és a *Kovács* családnév volt a leggyakoribb, a *Tóth* családnév a hatodik helyre szorult, 12 családban 44 személy viselte (POSGAY 1973: 24). A *Posgay* és a *Tóth* családnevek eredete megállapítható. Csanak a középkorban a győri püspökség birtoka volt, és a keszői vár uradalmához tartozott (1565, 1566, 1571, 1577, 1586, 1592; SOÓS 1991: 142, 146, 149, 154). A győri Püspöki Levéltárban összeírások maradtak a falu lakóiról. Ezekből tudjuk, hogy a falu a 16. század negyvenes éveiben lakatlan volt, majd a század második felében a Drávától délre élőkkel települt újra. 1572–1574-ben Szerémiek, Verőceiek, Pozsegaiak és három *Tóth* nevű család élt a faluban.⁵ A beköltözők nevük alapján a Dráva–Száva közéről származtak, a *Tóth* nevének délszlávok voltak. A költözésük oka sejthető: a családok 1566 körül Szulejmán hadjárata elől menekültek el, és az Észak-Dunántúlon telepítették le őket. POSGAY ILDIKÓ a Pozsegaiak leszármazottja, én pedig az egyik *Tóth* családból származom.

1835-ben különleges hagyományt jegyeztek fel Csanakon. DRINÓCZY GYÖRGY csornai premontrei kanonok bejárta és leírta a Sopron megyei falvakat.⁶ Csanakról feljegyezte, hogy a falusiak II. József előtt újhholdkor isteni szolgálatot végeztek, amelyen szerzetesruhában jelentek meg. Akkor is ezt viselik, ha közülük valaki meghal, és Szent Ferenc társasága szerzetesi ruhájában kísérik a halottat. Mivel a katolikus szertartásokban az újhholdnak liturgikus szerepe nem volt, az időpont minden bizonnyal egy korábbi pogány hagyomány maradványa. Azt, hogy a hagyomány szláv, avar vagy magyar eredetű-e, érdemes kutatni.

Kulcsszók: népnév, *tót*, teutanus, teuta, Csanak.

⁵ A rábacsanaki családnevekre évtizedekkel ezelőtt figyeltem fel, amikor még nem tudtam, hogy írni fogok a *tót* népnévről. Ezért sajnós a feljegyzéseim nem pontosak, és a győri püspöki levéltár leltári dokumentumainak számait nem tudom idézni.

⁶ DRINÓCZY GYÖRGY (Salomvár, 1787. 10. 16. – Csorna, 1858) csornai szerzetes kanonok által: *Sopron vármegyének Mező-Városai, falvai, pusztái, Majorjai s' egyéb lakhelyei*. Csanak. A kéziratot Csornán, a prépostság levéltárában őrzik. 489. Nr. 224.

Hivatkozott irodalom

- ALFÖLDY GÉZA 1960. Pannoniciani augures. *Antik Tanulmányok* 7: 37–52.
- ANREITER, PETER 2001. *Die vorrömischen Namen Pannoniens*. Archaeolingua. Series Minor 16. Budapest.
- BENKŐ LORÁND 1998. A szlávok népnevei Anonymusnál és ómagyar nyelvi hátterük. In: BENKŐ LORÁND, *Név és történelem. Tanulmányok az Árpád-korról*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 58–75.
- BESZÉDES JÓZSEF – MRÁV ZSOLT – TÓTH ENDRE 2003. Die Steindenkmäler von Bölscke. In: SZABÓ ÁDÁM – TÓTH ENDRE szerk., *Bölscke. Römische Inschriften und Funde*. Libelli Archaeologici Ser. Nov. 2. Ungarisches Nationalmuseum, Budapest. 103–218.
- CIL. = *Corpus Inscriptionum Latinarum III. Inscriptiones Asiae, provinciarum Europae Graecarum, Illyrici Latinae*. Ed. MOMMSEN, THEODOR. Berlin, 1873–1958.
- DÉCSY GYULA 1971. „Tót” szavunk jelentéstörténetéhez. *Új Látóhatár* 22: 393–400.
- EWUng. = *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen* 1–2. Hrsg. BENKŐ, LORÁND. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993–1995. + *Register*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1997.
- FEHÉR BENCE 2007. *Pannonia latin nyelvtörténete*. Károli Egyetemi Kiadó, Budapest.
- GAÁL ATTILA szerk. 2009. *A bölsckei kikötőerőd. Római kori feliratok és leletek a Dunából*. Wosinsky Mór Megyei Múzeum, Szekszárd.
- JOBST, WERNER 1977. Carnuntum. Der Pfaffenberg als Sacer Mons Carnuntinus. In: TEMPORINI, HILDEGARD – HAASE, WOLFGANG Hrsg., *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt*. Geschichte und Kultur Roms im Spiegel der Neueren Forschung 2. Walter de Gruyter, Berlin – New York. 701–720.
- KISS LAJOS 1995. Földrajzi nevek kontinuitása a Dunántúlon. *Magyar Nyelv* 91: 192–194.
- KRISTÓ GYULA – MAKK FERENC – SZEGFÜ LÁSZLÓ 1973. *Adatok „korai” helyneveink ismeretéhez I*. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Historica 44. József Attila Tudományegyetem, Szeged.
- MELICH JÁNOS 1929. A tót népnévről. *Magyar Nyelv* 25: 321–328.
- MRÁV ZSOLT 1992–1995. Castellum contra Tautantum. Egy későrómai erőd azonosításának problémájához. *Savaria* 22/3: 11–19.
- MRÁV ZSOLT – OTTOMÁNYI KATALIN 2005. A pagus Herculus és vicusainak Terra Mater oltára Budaörsről. *Specimina Nova Univ. Quinqueecclesiensis* 19: 71–118.
- MRÁV ZSOLT 2009. Castellum contra Tautantum. Egy késő római erőd azonosításához. In: GAÁL ATTILA szerk. 2009. *A bölsckei kikötőerőd. Római kori feliratok és leletek a Dunából*. Wosinsky Mór Megyei Múzeum, Szekszárd. 371–419.
- Notitia Dignitatum = *Notitia dignitatum accedunt notitia urbis Constantinopolitane et laterculi provinciarum*. Ed. SEECK, OTTO. Berolini, apud Weidmannos, Berlin, 1876.
- OLMSTED, GARRETT S. 1994. *The Gods of the Celts and the Indo-Europeans*. Innsbrucker Beiträge zur Kulturwissenschaft – Archaeolingua Alapítvány, Budapest.
- POSGAY ILDIKÓ 1973. *Rábacsanak személynevei*. ELTE Nyelvtudományi Dolgozatok 12. ELTE, Budapest.
- RÁCZ ANITA 2015. A nép- és törzsnévi helynevek történeti tipológiai sajátosságai. *Helynévtörténeti Tanulmányok* 11: 17–34.
- RÁCZ ANITA 2016. *Etnonimák a régi magyar településnevekben*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 37. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- RÉTHY LÁSZLÓ 1890. A tót név jelentése. *Ethnographia* 1: 210–211.
- SIMON ZSOLT 2024. Lit. tautà und ung. tót. Ein slawisch-ungarischer Beitrag zu einem alten baltischen etymologischen Problem. *Uralica Helsinkiensia* 15: 255–272. <https://doi.org/10.33341/uh.148317>

- SOÓS ISTVÁN 1944. *Ősi Sopron-megyei nemzetségek. Képek a régi sopronmegyei községek és családok történetéről*. Szerk. HORVÁTH LÁSZLÓ. Székely és társa, Sopron.
- SOÓS ISTVÁN 1991. Sopron vármegye és helységei a Magyar Országos Levéltár kamarai urbáriumában és összeírásában. *Soproni Szemle* 45: 140–157.
- SZABÓ ÁDÁM – TÓTH ENDRE szerk. 2003. *Bölcske. Römische Inschriften und Funde*. Libelli Archaeologici Ser. Nov. 2. Ungarisches Nationalmuseum, Budapest.
- TESZ. = *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* 1–3. Főszerk. BENKŐ LORÁND. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967–1976. + *Mutató*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1984.
- TitAq. = *Tituli Aquincenses I. Tituli operum publicorum et honorarii et sacri*. Ed. KOVÁCS, PÉTER – SZABÓ, ÁDÁM. Pytheas Nyomda, Budapest, 2009.
- TÓTH ENDRE 1976. La survivance de la population romaine en Pannonie. *Alba Regia* 15: 107–120.
- TÓTH ENDRE 1989. Provincia Valeria Media. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungariae* 41: 197–226.
- TÓTH ENDRE 2009. *Studia Valeriana. Az alsóhetényi és ságvári késő római erődök kutatásának eredményei*. Helytörténeti Sorozat 8. Dombóvári Városszépítő Egyesület, Dombóvár.
- TÓTH ENDRE 2018. A honfoglalás előtti dunántúli víz- és helynevek azonosításáról. In: KINCSES KATALIN MÁRIA szerk., *Hadi és más nevezetes történetek. Tanulmányok Veszprémy László tiszteletére*. HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest. 573–581.
- TÓTH ENDRE 2023. A q-evangeliarium készítési helyéről és idejéről. In: MERCZI MÓNKA szerk., „*Testas, turres, tegulas, titulosque litterate tractavit*”. Ünnepi kötet H. Kelemen Márta 80. születésnapjára. Magyar Nemzeti Múzeum, Esztergom. 521–554.
- WOLFRAM, HERWIG 1995. *Grenzen und Räume. Geschichte Österreichs vor seiner Entstehung. Österreichische Geschichte 378-907*. Ueberreuter, Wien.
- WOT. = RÓNA-TAS, ANDRÁS – BERTA, ÁRPÁD 2011. *West Old Turkic. Turkic Loanwords in Hungarian* 1–2. *Turcologica* 84. Harrassowitz, Wiesbaden.
- ZOLTÁN ANDRÁS 1999. Vannak-e balti jövevényszavaink? In: KUGLER NÓRA – LENGYEL KLÁRA szerk., *Ember és nyelv. Tanulmánykötet Keszler Borbála tiszteletére*. ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszék, Budapest. 336–340.
- ZOLTÁN ANDRÁS 2007. Széljegyzetek az „Etimológiai szótár”-hoz. *Magyar Nyelv* 103: 208–223.

On the origin of the ethnonym *tót*

In this study I examine the origin of the ethnonym *tót* ‘Slovak’. Ethnonyms with the root *teut-* belonged to the word stock of the people living in the Roman province of Eastern Pannonia. Celebrations were held every second year on the 11th of June in the territory of Aquincum, to honour the just reigning Emperor. On that occasion, they prepared epitaphs for altars. Twenty such epitaphs are still in existence. The 11th of June could be a celebrated day when civilian administration was introduced in Pannonia. Three place-names beginning with the sequence *teut* (*Teutoburgium*, *mons Teutanus*, *vicus Teuto*) are known in the province. In the 5th century AD, the inhabitants of the province fled from the Huns into Southwestern Pannonia, namely into the countryside which was named *Tótország* ‘the country of the Tots’ by the Hungarians in the Middle Ages. These data can help to clarify the etymology of the ethnonym *tót*.

Keywords: ethnonym, *tót*, *teutanus*, *teuta*, Csanak.

TÓTH ENDRE
Magyar Nemzeti Múzeum